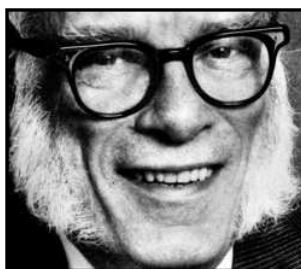

אני אינטליגנטי – אבל טיפש

על אינטליגנציה יצירתיות וזהות יהודית.
ראיון שנערך לפני שנים עם סופר המד"ב אייזק אסימוב

15.5.1992

"רק אל תספר לקוראים כמה אני מכוער", אמר לי אייזק אסימוב המנוח ב-1975, כאשר ראייתי אותו על זהותו היהודית, במיסגרת סידרה לעיתונות הבינלאומית. הראיון נערך ברוקפלר פלאזה, בניין האו"ם. אסימוב ירה את תשובותיו במהירות ובפסקנות, אבל השתדל שלא להיות קונטרוברסיאלי במיוחד. השתדלות זאת נראתה לי מוזרה במיקצת

אסימוב

לגבי אדם, שהקריירה שלו היתה מושתתת על רעיונות בלתי שיגרתיים, אבל הצלחתי למלט מפיו גם כמה הערות אסימוביות במיוחד.

• • •

ניסיתי למקד את השיחה ככל האפשר על הקשר בין הזהות היהודית לבין האינטלקט והאינטליגנציה. שאלתי אותו, למשל, מה דעתו על התיזה, שהזהות היהודית היא בעיקרה הנטייה לחקור ולשאול לגבי עצם קיומה של הזהות היהודית. "זה אפשרי", אמר, "שאנשים יגדירו את עצמם בהגדרות מחמיאות. אבל אנטישמנים יכולים לטעון גם, שהזהות היהודית היא בעצם הנטייה לחקור ולשאול לגבי הדרכים הטובות ביותר לעשיית כסף". גם האפשרות, שהזהות היהודית – או היהדות בכלל – היא, בעצם, דגם מנטאלי של חשיבה, לא היתה חביבה עליו. הוא ראה באפשרות זו ביטוי ללאומנות, תופעה שהוא מגנה. לגבי עצמו הוא היה מעדיף להגדיר את דגם חשיבתו כזה של "הוגה מדעי", ולדעתו, הצלת האנושות טמונה בחשיבה מדעית, שרק בה הוא היה מוצא את זהותו האישית. גם השאלה לגבי האמונה הרווחת בדבר "הגניוס היהודי" עוררה אותו לפולמוסנות. מה זה אינטליגנציה? מה זה פיקחות? האם אינטליגנציה

נקבעת על-ידי מיבחני מישכל? "העליונות האינטלקטואלית היהודית", אמר לי, "היא עניין של אמונה בלבד. קורה שיהודים מתמחים בתחומים מסויימים, ולכן מוגדרים כאינטליגנטים. כלומר: בחור יהודי פיקח אינו תופעה שמפתיעה אותך". אלא מה? אנשים שטובים בדבר אחד אינם בהכרח טובים בדבר שני, אומר אסימוב. "אינני מוכן לפסוק, שאדם אחד טוב מאדם אחר משום שיש מיליון קני-מידה לבדיקת רמה שיכלית. אתה תמיד טוב בדבר אחד ורע בדבר אחר. די בכך שאנשים שונים אלה מאלה, וכל ההבדלים דרושים לנו". ואסימוב הציע דוגמא: "ליד מי הייתי מעדיף לגור, ליד מדען-גרעין יהודי מבריק או, נאמר, ליד שרברב איטלקי? או שמא מוטב לגור ליד מדען-גרעין איטלקי כמו פרמי או ליד שרברב יהודי? תמהני, שהרי לא תזדקק לעזרת מדען-גרעין באמצע הלילה".

אסימוב הודה, עם זאת, שהאינטליגנציה שלו עצמה היא מה שניתן להגדרה כ"מאוד יהודית". באיזה מובן יהודית? "אני קורא ספרים. אני טוב במתימטיקה. יש לי זיכרון טוב. כל אותם דברים, שבחורים יהודים טובים בהם". עם זאת הוסיף: "אבל אני טיפש. לא הייתי סומך על אנשים כמוני בהנהגת האנושות". הוא לא סבור, שהעילית האינטלקטואלית, היהודית או האחרת, צריכה להנהיג את האנושות. הוא מעדיף פלוראליזם של כישורים, שמקזזים ומכסים אלה את אלה.

עם זאת, אין לערבב, לדעתו, בין אינטליגנציה לבין יצירתיות. הוא מקבל באנחת-הבנה את האפשרות, שהוא יצירתי לא פחות מאינטליגנטי, אבל אינו מייחס את יצירתיותו ליהדותו. "יצירתיותי", אמר, "התבטאה במקורה במדע-בדיוני, וכאשר נכנסתי לתחום זה, לא היה בו שמץ יהודיות. הכותבים המדע-בדיוניים היו אז כמעט לחלוטין לא-יהודים, ובספרות שנכתבה באותה תקופה רווחו קלישאות שונות, ביניהן סטראוטיפים שהיו יותר אנטישמיים מכל דבר אחר".

שאלתי אותו, אם התייחס אי-פעם אל היהודים ככלל כאל פִּיננים מן החלל החיצון או כאל נוסעי-זמן מן העתיד. אסימוב סירב להתייחס לרעיון זה והגדיר אותו כ"רומאנטי מאוד". אבל הוא ציין, שיחידים, להבדיל משויות קיבוציות, עשויים להיות ביננים כאלה – למשל, ניוטון או ליאונרדו דה וינצ'י. אבל זה לא דבר שקרה לו אישית או שמופר לו מסביבתו הקרובה. חזרתי שוב לעניין היהודי. האם חשוב, לדעתו, שליהודים תהיה מדינה משלהם? בנקודה זו היה נחרץ: לא. האם אתה מוכן לשלם את המחיר בעד

קיום נפרד שכזה? האם אתה מוכן לשלם את המחיר בעד מילוי תפקיד של מאיץ חברתי ואינטלקטואלי?

"המחיר הוא שינאה, הרג ואנטישמיות", השיב. "אי-אפשר" לקבל את האחד בלי השני. אני כשלעצמי רואה את המחיר כגבוה מדי, ואינני סבור, שהלבדיות היהודית היא עניין נפלא כל-כך עד כדי הצדקת היטלר".

ברוח זו התקשה אסימוב להשיב על השאלה, האם הוא מגדיר את עצמו בראש ובראשונה כיהודי ורק אחר-כך כאמריקני, או להיפך. לאחר הירהור חטוף סיכם: "הואיל ואני מעורב כמעט בכל הפעילויות האמריקניות ובאף לא אחת מן הפעילויות היהודיות, ניתן לומר, שאני בראש ובראשונה אמריקני ורק אחר כך יהודי. אבל אם כוונתך לאותה זהות יהודית, שהייתה לאבי כאשר היגר מברית המועצות, הרי זו באמת נעלמת מארצות הברית. יהודים אמריקניים מעטים מדברים יידיש, שאני דובר אותה. יהודים אמריקניים מעטים מסוגלים לקרוא את התנ"ך במקור, דבר שאבי עושה".

אסימוב היה מרואיין זריז, חד משמעי, נזיר מהברקות ומתוכנת שלא לבדר. ההומור שלו הוא תוצר-לוואי עקיף מאוד של ניסוחיו, שניסו לא להשאיר מקום לניחושים. עם זאת, נראה, כי דווקא משום שנתן דרור גדול כל-כך לדימונו ביצירותיו המדע-בידיוניות, הוא העדיף להתראיין כמדען ולא כסופר. "האינטליגנציה המדעית" שלו, כ"הוגה מדעי", היא שהנחתה את התנהגותו השיחתית. לפעמים הוא נשמע כדיפלומאט במסיבת עיתונאים יותר מאשר כיוצר או אינטלקטואל מרואיין. זהירותו הפוליטית בלמה את יצירתיותו הריאיונית.

לגבי דבר אחד לא היה לו כל ספק, הוא המליץ בתוקף על טמיעה ("התכוללות" בעגה יהודית) לא רק ליהודים, אלא לכל העמים. כדור-הארץ צועד לקראת אחדות, ואין טעם בקיום עמים נפרדים. רעיון צפוי בהחלט מצד מי שכתב על גאלאקסיות ופחות צפוי לגבי מי שכתב על מלחמות גזעים בחלל.